

Dåben – fra druknedød til væksttilskud? 1:2

AF HENNING THOMSEN

»Indholdet af såvel dåb som nadver er ifølge evangeliet hans - Jesu - liv og død. At få del i begge dele og det livsbytte, der følger heraf«. De følgende refleksioner over dåben i dag har baggrund i kommissionsarbejdet frem mod »Dåb og nadver. Om sakramenterne i Den danske Folkekirke« (Rapport fra fagudvalget vedrørende dåb og nadver. Udgivet af Fyens Stift, 2019). Henning Thomsen var med i fagudvalget fra dets nedsættelse i 2017 til marts 2019 under ledelse af biskop Tine Lindhardt.

1. Dåben – et sakramente og dets sted

»Sakramente« er et latinsk ord, der sagligt oversætter det græske »mysterion«,

»Sakramente« er et latinsk ord, der sagligt oversætter det græske 'mysterion', som betyder »hemmelighed«

som betyder »hemmelighed«. Sagligt – fordi »sakramente« på sin side bogstaveligt betyder »hellige handling«. Den

hellige handling, vel at mærke, hvorved mennesket får del i det guddommelige. Og det er hele hemmeligheden.

Til bestemmelsen af et sakramente opererede reformatorerne nu med 4 kendetegn:

- Det skulle være indstiftet af Jesus.
- Det skulle bestå af et synligt tegn.
- Og af et til tegnet knyttet ord.
- Så dets indhold kunne angives som en åndelig gave – symboliseret i tegnet og udtalt i ordet!

Ifølge Luther var der som bekendt kun to handlinger, der vedvarende opfyldte disse kriterier: dåb og nadver. Dåben, netop fordi den giver:

- en ny menneskelig tilværelse i tilhørsforholdet til Gud
- symboliseret i, at det gamle menneske går under og druknes i vand »

Henning Thomsen

- udtalt som en genoprejsning fra denne død.

Indstiftelsen

I dag er vi klar over, at indstiftelsen af dåben næppe går tilbage til en bestemt handling eller et konkret ord fra Jesus. Men at den i stedet udspringer af hele hans liv. Jesus har efter alt at dømme selv hverken døbt eller indtaget nadvermåltidets elementer.

» Jesus har efter alt at dømme selv hverken døbt eller indtaget nadvermåltidets elementer

Det bliver klart med evangeliegenrens opkomst. For hvad er det, evangelierne gør? De udfolder for første gang Jesus-skikkelsen som jordisk. De genfortæller hans liv og skildrer dermed den jordiske Jesus som fortid. De beretter med andre ord om hans fravær. Og det bemærkelsesværdigt nok på en særlig måde. Nemlig ved at beskrive hele hans tilbagelagte liv som både en dåb og en nadver. Jf. den paradigmatiske passage Mark 10, 35-39.

Indholdet af såvel dåb som nadver er dermed ifølge evangeliet hans - Jesu - liv og død. At få del i begge dele og det livsbytte, der følger heraf. Hvorfor der naturligvis først kan døbes og fejres nadver, når han er død og borte fra jorden. Det er denne grundpointe, Oscar Cullmann fremlagde i sit af omfang mindre, men virkningshistorisk betydelige studie »Die Tauflehre des Neuen Testaments«, der er udgivet i 1948 og stadig har relevans. I det bestemmer han ordret hele Jesu liv som »die Generaltaufe«, der netop først som tilbagelagt åbner for »die christliche Taufe« (Zürich: 1948,17).

Det er da også akkurat derfor, det er så vigtigt for vores gamle 1. tekstrække at komme tilbage til og geninstallere både dåb og nadver i det berømte mid-

terste afsnit af kirkeårets fortælling: De 40 dage mellem påske og Krist himmelfart, hvor den korsfæstede melder sig som genoprejst.

Ja, faktisk er det hér nadverens gen-tagelse, der bliver anledningen til den første begyndende påsketro. Det sker 2. påskedag, i Emmaus, da de to disciple på vej væk fra Jerusalem netop har nødet deres følgesvend til at gå med ind for aftenen og natten:

»Så gik han med ind for at blive hos dem. Og mens han sad til bords sammen med dem, tog han brødet, velsignede og brød det og gav dem det. Da åbnedes deres øjne og de genkendte ham; men så blev han usynlig for dem« (Luk 24,29 - 31).

Men det vil jo sige: nadveren er fra nu af den fraværendes nærvær. Ikke som en nødløsning. Nej, det er tværtimod intentionen. Den korsfæstedes oprejsning betyder netop, at han må forsvinde, så de, han har givet sig til, kan få plads til at videreføre hans liv.

Det er den helt afgørende pointe, allerede Paulus aldrig blev træt af at erindre om. Derfor fortalte han stort set ikke noget om Jesus, men mindede i stedet hele tiden menighederne om hans betydning: Nu er I - sagde han - som menighed, som fællesskab, hans legeme i verden (jf. 1. Kor 12,27).

Og derfor lyder indledningen til vores nadver den dag i dag:

»Opstandne Herre og frelser, du som selv er til stede blandt os«. Underforstået - som vores fællesskab med hinanden. Den korsfæstedes *opstandelse* er i sig selv »de andres« videreførelse af hans virkelighed.

Tilsvarende med dåben. Kristi himmelfarts dag - altså ved afslutningen af den genoprejstes tid - lyder det: »Gå ud i alverden og prædik evangeliet for hele skabningen. Den, der tror og bliver døbt,

skal frelses. Men den, der ikke tror, skal dømmes« (Mark 16,15-16).

Dåben bliver fra nu af indlemmelsen i livet som den korsfæstede opstandnes videreførelse. Og har derfor nødvendigvis engangskaraktter. Mens nadveren bliver den gentagne opsummering af dette liv. Af samme grund er dåben også kædet sammen med den opstandnes *korsfæstelse*.

I dåbsritualet hedder det således lige fra begyndelsen:

»Modtag det hellige korsets tegn
både for dit ansigt og dit bryst
til et vidnesbyrd om,
at du skal tilhøre
den korsfæstede Herre, Jesus Kristus«.

Sammenfattende formuleret:

Dåben er indledningen til livet med den korsfæstede, som udfoldes i kirkeårsfortællingen. Og opsummeres i nadveren, hvor han som opstanden deler sig med os. Altså livet med den korsfæstede opstandne, der samtidig er den opstandne korsfæstede.

Forfra og bagfra indesluttet menigheden dermed af dåb og nadver som fortegnene for dens fællesskab. Det fællesskab, der i løbet af den samlede fortælling gennem hele kirkeåret - mellem dåb og nadver - kommer frem som målet for Jesu inkarnation. Inkarnationen, som hele den skabte verden fra begyndelsen er lagt an på, ifølge Johannesevangeliets indledning.

Kirkeårsfortællingen fra advent til advent bliver på denne måde menighedens narrative ætiologi, som i dåb og nadver får sit sanselige modsvar. Begge siger det samme, men på hver sin måde og med hver sin accent.

2. Sakramentets spænding

Og dermed er vi fremme ved det karakteristiske for et sakramente. Hvad er det?

INDHOLD

- 1127 1. Dåben - et sakramente og dets sted
- 1128 Indstiftelsen
- 1129 Sammenfattende formuleret
- 1129 2. Sakramentets spænding
- 1131 Da hedder det pludselig
- XXX 3. Umiddelbarhedens utilstrækkelighed
- XXX 4. Udblik

Ja, det er først og fremmest udtryk for, at vi er kropslige. At vores bevidsthed er bundet til en ydre form - legemet. Vi kan hylde den frie tanke nok så meget, men *uden material binding* ikke blot den mindste ide.

Vi forstår ganske enkelt gennem billeder og tegn. Såvel ideale strukturer som åndelige virkeligheder må formidles. Som Wittgenstein angiveligt formulerede det: »The human body is the best picture of the human soul«.

Også Guds virkelighed har i den kristne tradition bundet sig til material formidling. I Det Gamle Testamente hedder denne formidling *Israels historie* - i Det Nye Testaments evangelier *Jesu liv* og i Apostlenes Gerninger *menighedens udfoldelse i verden*.

» Dåben er indledningen til livet med den korsfæstede, som udfoldes i kirkeårsfortællingen

Der er en anden verden, men det er den samme som denne. For det er denne verden *som* en anden. I egentlig eller intensiveret skikkelse.

Det betyder omvendt, at for at se denne samme verden som den anden må der komme et tydende ord til materialet. Intet ord uden tegn altså. Og in- »

»Da præsten havde hældt vandet over hans hoved, lukkede han øjnene, og da han sagde I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, var det som om, alle ord havde STORE BOGSTAVER«. Fra Tyven af Göran Tunström (billedet)

tet tegn uden ord. Til de sakramentale handlinger hører definatorisk en fortælling.

» Men det vil jo sige: nadveren er fra nu af den fraværendes nærvær. Ikke som en nødløsning. Nej, det er tværtimod intentionen

Ethvert sakramente fører dermed en spænding med sig: Fordi det nye er det gamle, bliver det gamle nyt! Det er dette aspekt, forfatterne gennem tiden har interesseret sig for og skildret så inciterende. Når det gælder dåben, vil jeg fremhæve beretningen i »Tyven« af Göran Tunström (Gyldendal: 1987). Og når det gælder nadveren et erindringsg-

limt i »Begyndelser til samtaler der ikke kan føres« af Claus Grymer (Eksistensen: 2017)

Først »Tyven«! Hovedpersonen Johan er stedbarn, har 12 søskende, en drukmås til far, Fredrik, og en sagtmødig stakkel til mor, Ida. Vi kommer ind i romanen, hvor Ida er på sammenbruddets rand. Hun kan ikke mere. De er for mange og mangler alt. Hun bliver nødt til at give nogle af dem bort. Og skammer sig i næste øjeblik over sin tanke:

»Hvis de ikke engang kunne stole på hende? Der var jo ikke andre, ikke nogen anden beskyttelse i verden, og de var jo ikke engang ... Det var som om hendes hjerte var holdt op at slå. De skulle døbes, optages i et eller andet fællesskab. Inddrages i det lys hun selv var ved at tabe af syne.

Dette halmstrå rakte hun Fredrik.

Han så forbavset på hende:

- Dem alle sammen?
- Naturligvis. Man kan ikke udelukke nogen.
- Hele bundtet? Er det ikke nok med tøserne? Han flåede sig i nakken:
 - Hvad koster sådan et gilde?
 - Det koster ikke noget. Det er en *nåde*«.

Så bliver det besluttet og en dag fastsat. Og der begyndes med de mindste. Mens de andre »stod bomstille og alting frøs ligesom til is i kroppen på Johan.

Så kom Fader Vor og vort daglige brød, og at de troede på Gud Fader den almægtige, og Johan gled længere og længere ind i et rum, hvor intet menneske nogen sinde havde været. Han kunne dårligt få vejret, men ville samtidig have, at præsten aldrig holdt op, selv om han ikke forstod et eneste ord, men det var netop det, der var det vigtige: at dette var noget, der var større end ham selv. At han slap for genkendelsen. At han var ved at blive anderledes.

Da præsten havde hældt vandet over hans hoved, lukkede han øjnene, og da han sagde I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, var det som om, alle ord havde STORE BOGSTAVER, og han syntes at hans grimme ansigt blev fyldt ud og blev helt nyt.

Han følte på det. Det *var* det samme ansigt, men måske havde han mærket efter for sent. Det *havde* været nyt – et øjeblik. Lige netop så længe at han vidste, hvordan det kunne føles. Han ville ikke åbne øjnene, stod med lukkede øjne, mens præsten læste over de andre.

Indtil der var en der begyndte at skri-
ge ...« (side 82-83 og 85-86).

Og så »Begyndelser til samtaler, der ikke kan føres«! Claus Grymer ser i erindringen tilbage og reflekterer over forholdet til sin far, sognepræsten på Mors, og over sine forældres indbyrdes relation. Forhold, der var præget af uforløste spændinger. Ikke på grund af voldsomme konflikter og modsætninger, men snarere på grund af alt det, som ingen formåede eller turde sætte ord på.

Da hedder det pludselig:

»I mine forældres sene år gik jeg sommetider til alters sammen med dem. Og hver gang havde jeg en fornemmelse af, at vi forlod de personer, vi ellers var, og

for en kort stund kom nær til dem, vi var bestemt til at være. Det var som at opleve Guds mening med os.

Nåden lyser over altergangen. Vi ser os selv, som vi er. Og Gud, som han er. Håbløsheden er fyldt med håb.

Hvorfor kunne vi ikke dele det med hinanden? Er et håb, som man ikke kan dele, overhovedet et håb? Når vi var sammen, var det, som om vi ikke ville vide af, hvad ingen af os kunne være foruden. Som om vi blot var skygger jaget af skygger, vores egne og hinandens« (side 8).

Sakramentets både formidlede og formidlende forvandling forvandler til det almene i intensiv skikkelse.

Fordi Gud bliver menneske, bliver mennesket i egentlig forstand til.

» Så kom Fader Vor og vort daglige brød, og at de troede på Gud Fader den almægtige, og Johan gled længere og længere ind i et rum, hvor intet menneske nogen sinde havde været

Det er denne figur, Luther står vagt om, når han over for Rom betoner, at brødet og vinen – *som* brød og vin – bliver Jesu legeme og blod. Uden at deres substans forandres eller transformeres. Og når han over for sværmerne understreger, at det *er* spædbarnets tro, der bliver døbt på – og ikke en bevidst og kvalificeret tilslutning.

Det nye er det gamle. Nemlig det gamle *som* nyt. Kun det, som er, kan dermed blive; ligesom det, der bliver, altid allerede er. Diskussionen om mennesket som »Guds barn« hører hjemme her.

Akkurat derfor bliver enhver spændingsfri forståelse af sakramentet så forkortet og kedelig. Derfor bliver umiddelbarhed i kristen forstand utilstrækkelig.

Artiklen udspringer af foredrag på emerituskonvent 24. juni 2021, Haderslev Stift. ☞

Dåben – fra druknedød til væksttilskud? 2:2

AF HENNING THOMSEN

»Indholdet af såvel dåb som nadver er ifølge evangeliet hans - Jesu - liv og død. At få del i begge dele og det livsbytte, der følger heraf«. Henning Thomsens refleksioner over dåben i dag har baggrund i kommissionsarbejdet frem mod »Dåb og nadver. Om sakramenterne i Den danske Folkekirke« (Rapport fra fagudvalget vedrørende dåb og nadver. Udgivet af Fyens Stift, 2019). Henning Thomsen var med i fagudvalget under ledelse af biskop Tine Lindhardt fra dets nedsættelse i 2017 til marts 2019.

3. Umiddelbarhedens utilstrækkelighed

Kristendom er formidling. Og dermed ikke bare en beskrivelse af vores verden, men en genbeskrivelse af den, der forudsætter et brud eller en utilstrækkelighed. Ellers var der jo intet at formidle.

Når det gamle i sakramenterne hævdes som nyt, betyder det altså, at det i sig selv - som gammelt - er utilstrækkeligt. Det umiddelbare må kvalificeres, for at vi kan holde det ud. Det må sættes ind i en ny sammenhæng - en ny struktur

og et nyt samliv, hvor jeg og de andre er både samtidige og i samme ret. Traditionen har lige fra begyndelsen kaldt dette »menighedens fællesskab«.

Det er det, Luther så tidligt som 1523¹ har et skarpt øje for, når han allerede i sit dåbsrituals første del, der dengang udspillede sig på tærsklen til kirken, ikke blot fremhæver »bede-/bankebønnen« (bønnen om, at den, der søger kirken, må lukkes ind og modtage dåbens gave),² men også og især den såkaldte »syndflodsøn«. Bønnen om, at den nu snart døbte må få sin plads i menigheden (»kristenhedens hellige ark«) gennem dåbens »frelsende« og »rensende syndflod«. Ligesom Noah blev reddet gennem vandet, mens Farao druknede i det.

Luthers grundtanke er altså, at det gamle menneske skal druknes, så det nye kan rejses. For at mennesket som »

Henning Thomsen
Undervisningsleder og
teologisk specialkonsulent,
Viborg

menneske kan blive en del af Guds virkelighed. Det er det samme menneske, der er tale om, men som nyt. Som egentligt, som sandt. Dåben bliver på denne måde i Luthers forståelse inkarnationens fortsættelse. Idet det karakteristiske for Jesus netop var, at han *som menneske* i egentlig forstand er Guds realitet i verden. Luthers inspiration fra det 6. kapitel i Paulusbrevet til Rom er på dette sted til at tage og føle på.

Sandt menneske er dermed ikke noget, man bare er. Det kan man ikke være uden at blive det; det kan man ikke blive uden at være det.

» Disse udtryk for nutidig dåbsforståelse er ganske karakteristiske, tænker jeg. De er naturligvis ikke illegitime, men de er endimensionale. De formulerer eksklusivt dåben inden for første trosartikels horisont

Det er denne spændingsladte kontekst, mange af de nye tolkninger af dåben i mine øjne mangler. Det vil jeg prøve at illustrere med nogle få udvalgte eksempler fra dåbssalmerne i »100 salmer. Et salmebogstillæg« (Eksistensen, 2018).³ Disse uddrag er korte og yder derfor ikke forfatterne fuld retfærdighed. Men her er det også det typiske, der er ærindet. Beholder vi ydermere strukturen fra Luthers syndflodbøn i baghovedet, træder det klart frem.

Det første eksempel er af Iben Krogsdal:

»Her bærer vi dåbsbarnet frem.
Vi løfter det op fra det uvisses land
du tager imod det og rører det blidt
din gudshånd kan nå det
igennem lidt vand
du gav det til verden og nu blev det dit«. ⁴

Her er dåbens vand for det første reduceret i både mængde og karakter. I stedet for en druknende syndflod (Luther) er

der nu tale om »lidt vand«, som »gudshånden rører« dåbsbarnet »blidt igennem«. Fordi dåben for det andet er blevet et værneritual. I det løftes dåbsbarnet op fra den farlige verden og al dens utryghed - »det uvisses land« - og ind under Guds beskyttelse og værn.

Det andet eksempel står Christiane Gammeltoft-Hansen for:

»Lad dåben som en sommerregn os gøde,
så vi kan gro, gå livet trygt i møde.
Fra en dybblå kilde vander du den gåde:
dåb er dråbeformet nåde«. ⁵

Her er dåbsvandet blevet til »sommerregn«, der »gøder os«, så »vi kan gro«. Dåben er nu et vækstritual, der »vander« os med den nødvendige næring, så vi trygt kan udvikle os.

Det tredje eksempel er fra Simon Grotian:

»Lad barnet som jeg elsker højt
få del i glædens bølgesprøjt
så døber vi med dine planer
det nye liv i oceaner«. ⁶

Her er døbefontens indhold intet mindre end livsbetingelsen. Ligesom vand generelt er det. Lige fra det omsluttende fostervand til oceanerne på vores klode. At blive døbt er derfor at blive livsvelsignet, at »få del i glædens bølgesprøjt«.

Værneritual, vækstritual, livsvelsignelse - tre muligheder, som der i en af de nyere bønner takkes sideordnet for:

»Nu beder vi:
Tag imod dette barn som vi bærer
frem til dåb.
Lad ham se himlen åbne sig
og mærke at du velsigner og beskytter
ham alle dage.
... Tak for kærlighedens kilde
som du skaber verden med.
Lad den overrisle dem vi elsker,
så de mærker din velsignelse
og får kræfter til at gro«. ⁷ »

INDHOLD

- 1123 1. Dåben – et sakramente og dets sted
1124 Indstiftelsen
1125 Sammenfattende formuleret
1125 2. Sakramentets spænding
1127 Da hedder det pludselig
1156 3. Umiddelbarhedens utilstrækkelighed
1158 4. Udblik

Disse udtryk for nutidig dåbsforståelse er ganske karakteristiske, tænker jeg. De er naturligvis ikke illegitime, men de er endimensionale. De formulerer eksklusivt dåben inden for første trosartikels horisont. Og det er en saglig forkortelse – ikke blot i forhold til luthersk tradition. Fagligt koncentreret udtryk:

» Dåbsvandet er udtrykkeligt »dødens dybe vand«, som den døbte drukner i, før han igen rejses op

Hvorfor nøjes med abstrakte tilsagn om bistand, når det, dåbsritualet ret beset yder, er en kvalificering af den enkeltes viden om sig selv til en almen endelighedsbevidsthed, – i relation til den treenige Gud som den sidste (og dermed første) enhed.

Et alternativ tilbydes i »100 salmer« af Hans Anker Jørgensen. I salmen »Sov du lille, sov nu godt« fra 1981-82 og 2013⁸ – lyder det:

»Gennem dødens dybe vand
kom du her til livets land,
druknet, død og stået op
som en del af Kristi krop,
som en knop på livets træ,
lille barn på voksenknæ«.

Her er der tydelige tråde tilbage. Dåbsvandet er udtrykkeligt »dødens dybe

vand«, som den døbte drukner i, før han igen rejses op. Nu lige så eksplicit »som en del af Kirsti krop«. Det nye, egentlige, sande menneske har en bestemt kontekst, nemlig menigheden. Samtidig med at det nye er det gamle. Det genbeskrevne liv forbliver vores, det eneste, vi kender. Den, som er en del af Kristi legeme, er samtidig »lille barn på voksenknæ«. Det forvandlerende perspektiv er – som vi allerede har mødt det hos Tunström og Grymer – en forvandling til det almene. Der er altså ikke tale om, at første trosartikel negligeres. Men derimod om, at den indgår i kvalificeret sammenhæng med de to andre.

4. Udblik

Når jeg er kritisk over for den ensidige dåbsforståelse på første trosartikels isolerede præmis, skyldes det nu ikke alene dens forkortelse af dåbstraditionen, men også min fornemmelse af, at den afspejler en bagvedliggende længsel efter en umiddelbar, individuel gudsrelation. I dåben gælder det *mit* barn; i nadveren gælder det *mig* og Vorherre.

Er dét rigtigt, har man imidlertid glemt, at sakramenterne er de mest koncentrerede udtryk for den fortsatte inkarnation, vi har. Fra Jesus til Kristus; fra Jesus Kristus til menigheden; fra menigheden til os. Ja, sakramenterne er ganske enkelt kronvidnerne på, at ethvert gudsforhold på denne måde er formidlet. Med Det Nye Testamente har Gud en gang for alle bundet sig til at lade sig formidle af den menneskelige historie. Hverken mere eller mindre. Det er det glædelige evangelium fra advent til advent. Som betyder, at drømmen om en direkte relation til og meddelelse fra »Gud selv« er en illusion. En fornægtelse af den korsfæstedes virkelighed.

At denne problemstilling ikke er grebet ud af den blå luft, blev for nylig klart på Kristeligt Dagblads debatside.⁹ Her spør-

ger tidligere biskop Steen Skovsgaard pastor emeritus Preben Kok, hvorfor han lægger afstand til det personlige skriftemåls ritual. Og svarer selv på sit spørgsmål med et tidligere citat af Preben Kok, som lyder:

»Jeg kunne f.eks. aldrig finde på at tilsige syndernes forladelse til dem, der kommer her. Den skal de have fra Gud selv«.

Er citatet korrekt, kan jeg ikke lade være at spørge, hvad det er for et begreb om »Gud selv«, der her er på færde? - uden om den menneskelige formidling, vi netop kender fra forkyndelse, sakramenter, ritualer, gudstjeneste, den enes tale til den anden osv. Det er ikke blot tomt; det er vildledende.

Som den tyske teolog, præst og sjælesørger Dietrich Bonhoeffer klart formulerede det:

»Ingen bliver et nyt menneske på anden måde end gennem Kristi legeme, i menigheden. Den, der ønsker at blive et nyt menneske alene, bliver ved det gamle«.¹⁰

Personlig kristen er det sidste, man bliver alene. Det er sagen.

Artiklen udspringer af foredrag på emerituskonvent 24. juni 2021, Haderslev Stift. ❧

Noter

1. Jf. rapporten fra fagudvalget, side 60-63.
2. Se Grundtvigs udgave af samme bøn i Den Danske Salmebog nr. 443.
3. Jf. rapporten fra fagudvalget, side 93-96.
4. Nr. 841 »Her bærer vi dåbsbarnet frem« (strofe 1) fra 2010; 2015.
5. Nr. 844 »Med favnen fuld af kærlighed« (strofe 4) fra 2013.
6. Nr. 840 »Velsign mit barn, du kære Gud« (strofe 2) fra 2006.
7. Hentet fra »Gudstjenestens bønner 1« (Eksistensen: 2012).
8. Nr. 839 (strofe 2).
9. Den 7. juli, 2021 - side 9.
10. Dietrich Bonhoeffer: »Efterfølgelse« (Credo, 2006, side 176).